

Online hulp bij mozaïekbeheer

De term mozaïek wordt al ongeveer tien jaar in het weidevogelbeheer gebruikt en is vast onderdeel van het collectieve weidevogelbeheer. Staatsecretaris Bleker gaf in oktober 2011 in antwoord op Kamervragen over de weidevogelstand aan dat hij hier veel van verwacht. De vraag is evenwel hoe je nu kunt beoordelen of een mozaïek goed is. Om dat op een praktische en eenduidige manier te kunnen doen is Beheer-op-Maat (BoM) ontwikkeld, een online kennissysteem waarmee beheerders kunnen zien of hun beheer voldoet voor het in stand houden van de nagestreefde aantallen grutto's.

— Dick Melman, Alex Schotman, Michel Kiers en Bas Vanmeulebrouk (Alterra, Wageningen UR)

Hoe werkt Beheer-op-Maat?

Gruttogezinnen hebben tijdens het broedseizoen, dat loopt van ongeveer 1 april tot 15 juni, vaak een probleem bij het vinden van geschikt grasland. Grutto's stellen flink wat eisen: ze hebben zo'n 1,4 hectare nodig met gras waarin voldoende insecten leven en dat voor de kuikens voldoende doordringbaar is. Bovendien moet het hoog genoeg zijn om bescherming tegen roofvogels te bieden. Zulke gebieden komen voor in natuurreservaten, maar een flink aantal grutto's broedt op intensief gebruikt boerenland. Wat kan dit soort grasland betekenen? Zo'n boerenperceel is slechts één tot drie weken geschikt als kuikenland: eerst is het gras te kort en daarna is het te zwaar of alweer gemaaid. Het programma Beheer-op-Maat (BoM) helpt boeren om zogenoemd mozaïekbeheer toe te passen, waarmee ze er voor kunnen zorgen dat gruttogezinnen altijd voldoende kuikenland tot hun beschikking hebben. Stel je wilt als boer weten of je de tweede helft van mei (de meest kritische periode) voldoende kuikengras hebt voor alle grutto's in jouw gebied. Dan voer je de gruttowaarnemingen in en je geeft aan wanneer je welk perceel maait. Het programma BoM maakt dan overzichtskaartjes waarbij graslengte en vegetatiestructuur van een perceel worden gekoppeld aan behoefte en bereik van een gruttogezin. Geeft BoM aan dat de stippen van de gruttoterritoria rood zijn, dan is er te weinig kuikenland; zijn ze groen dan is er voldoende. Door het beheer rond de rode stippen aan te passen – bijvoorbeeld door later (of juist vroeger) te maaien - kan de boer zorgen voor meer kuikenland in de kritische periode en zo de stippen 'groen' krijgen. Het is aan de boer om actie te ondernemen, niet aan mensen van buiten.

> DOOR DE ONTWIKKELINGEN in het landgebruik heeft de grutto het moeilijk in Nederland. Vijfendertig jaar weidevogelbeleid heeft daar tot nu toe weinig aan kunnen veranderen. Terugkijkend zijn daar allerlei oorzaken voor aan te geven: minder gelukkige begrenzing van gebieden, voortgaande intensivering buiten de reservaten, vergaande extensivering binnen reservaten, algemene landschappelijke ontwikkeling enzovoorts. Eén van de lessen uit voorgaande periode is: goed gruttobeheer wordt niet op perceelsniveau, maar op gebiedsniveau uitgevoerd. Het gaat om het geheel van agrarisch land en reservaten. Gruttogezinnen moeten gedurende het gehele broedseizoen gras van geschikte hoogte kunnen vinden om te foerageren en om dekking te vinden. De goede plekken moeten bereikbaar zijn en niet te ver uit elkaar liggen. Het gaat er om dat er een geschikt mozaïek aanwezig is van graslandvegetatie in verschillende groeifasen. De vraag is wanneer een mozaïek geschikt is. Tot nu toe is dat niet eenduidig beschreven.

Goed mozaïekbeheer

Hoe ziet goed mozaïekbeheer voor de grutto er uit? Voorafgaand aan beheer is het van belang er voor te zorgen dat de juiste gebieden zijn uitgekozen, gebieden die voor grutto's geschikt zijn. Het gaat dan om een juiste ontwatering en grondsoort, een grote landschappelijke openheid en niet te grote verstoring door (spoor) wegen, hoogspanningsmasten en dergelijke. Daarvoor is een landelijke geschiktheidskaart gemaakt. Dit lijkt heel vanzelfsprekend, maar gebleken is dat van het huidige voor grutto's beheerd terrein zo'n 40% op ongelukkig gekozen gebied ligt.

De opgave is vervolgens om in het geschikte gebied een mozaïek te plannen dat toereikend is voor de grutto. Om vast te stellen wat een toereikend mozaïek is, is gebruik gemaakt van de bestaande literatuur, waar nodig aangevuld met 'best professional judgement'. Als essentie komt daaruit naar voren dat een gruttogezin 1,4 ha kuikenland nodig heeft. Getoetst moet dus worden of dit gedurende het gehele broedseizoen voor de gezinnen beschikbaar én bereikbaar is. Om dat te kunnen bepalen zijn alle beheervormen vertaald in zogenaamde kuikenlandwaarden. Deze waarden lopen per beheervorm sterk uiteen. Kruidenrijk grasland, bijvoorbeeld, is wanneer het tussen de 20 en 40 cm hoog is optimaal en heeft een kuikenlandwaarde van 1,4. Na het maaien valt deze waarde terug naar 0,0. Een intensief geëxploiteerd grasland heeft, wanneer het de juiste hoogte heeft en niet te zwaar (dicht) is (zodat de kuikens er doorheen kunnen komen), een kuikenlandwaarde van 0,1. Na het maaien valt deze ook naar 0,0 terug. Bij hergroei kan die weer 0,1 worden. Elke beheervorm kan dus korte of langere tijd een bijdrage aan het kuikenland geven. Tezamen moet er voor een gruttogezin 1,4 ha gewogen kuikenland (dus bijvoorbeeld 2 ha grasland met een waarde van 0,7) beschikbaar en bereikbaar zijn. Uit bovenstaand voorbeeld blijkt dat een kruidenrijk grasland een veel grotere bijdrage levert dan intensief gebruikt grasland. Of het kuikenland bereikbaar is, wordt bepaald door de afstand die een gruttogezin per dag kan afleggen (en de aan- of afwezigheid van barrières zoals brede sloten of wegen): voor jonge gezinnen is dat zo'n 200m/dag, terwijl het voor bijna vliegvlugge kuikens zo'n 400-500m/dag bedraagt. Dat is dan ook wat BoM in essentie bepaalt: per

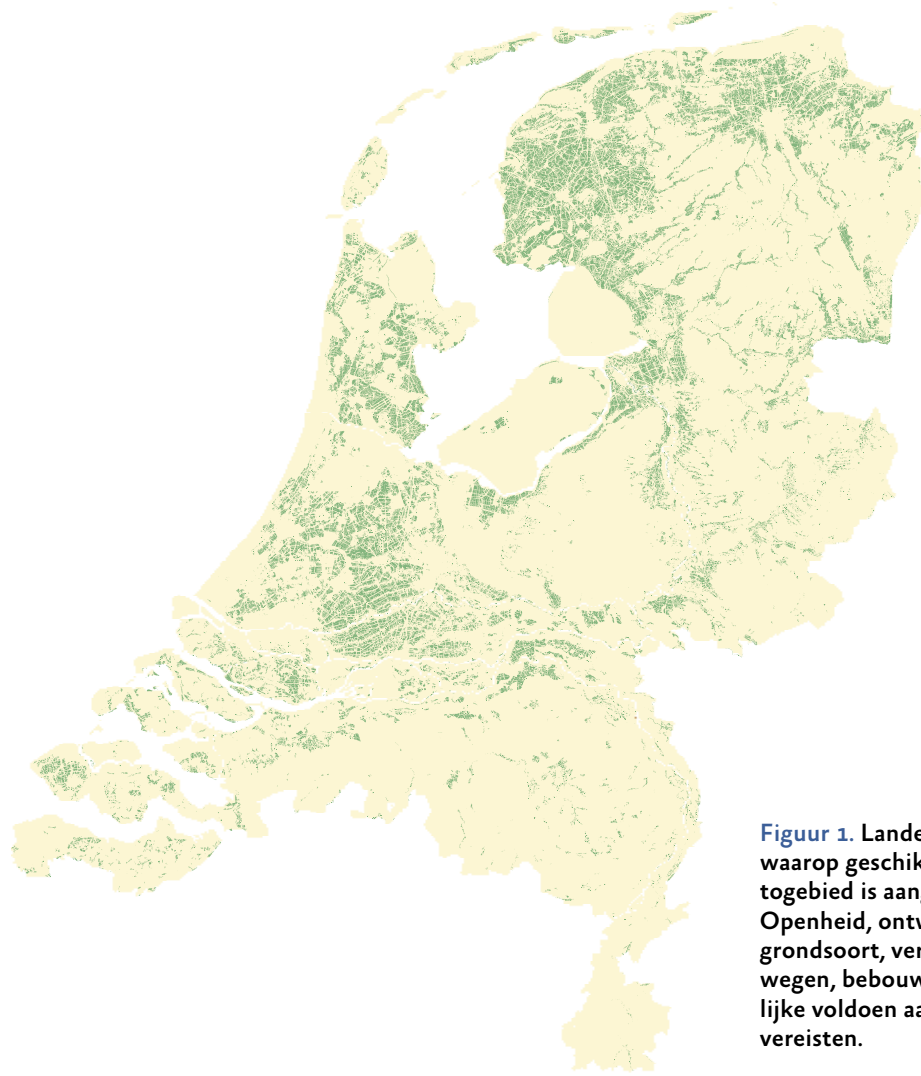
gruttogezin bepalen of er gedurende elke week van het broedseizoen 1,4 ha kuikenland aanwezig en bereikbaar is. Als dat het geval is, wordt de territoriumstip groen. Als de stip rood is, kan aan de hand van deze inzichten het beheerplan worden bijgesteld.

Praktijkvoorbeeld

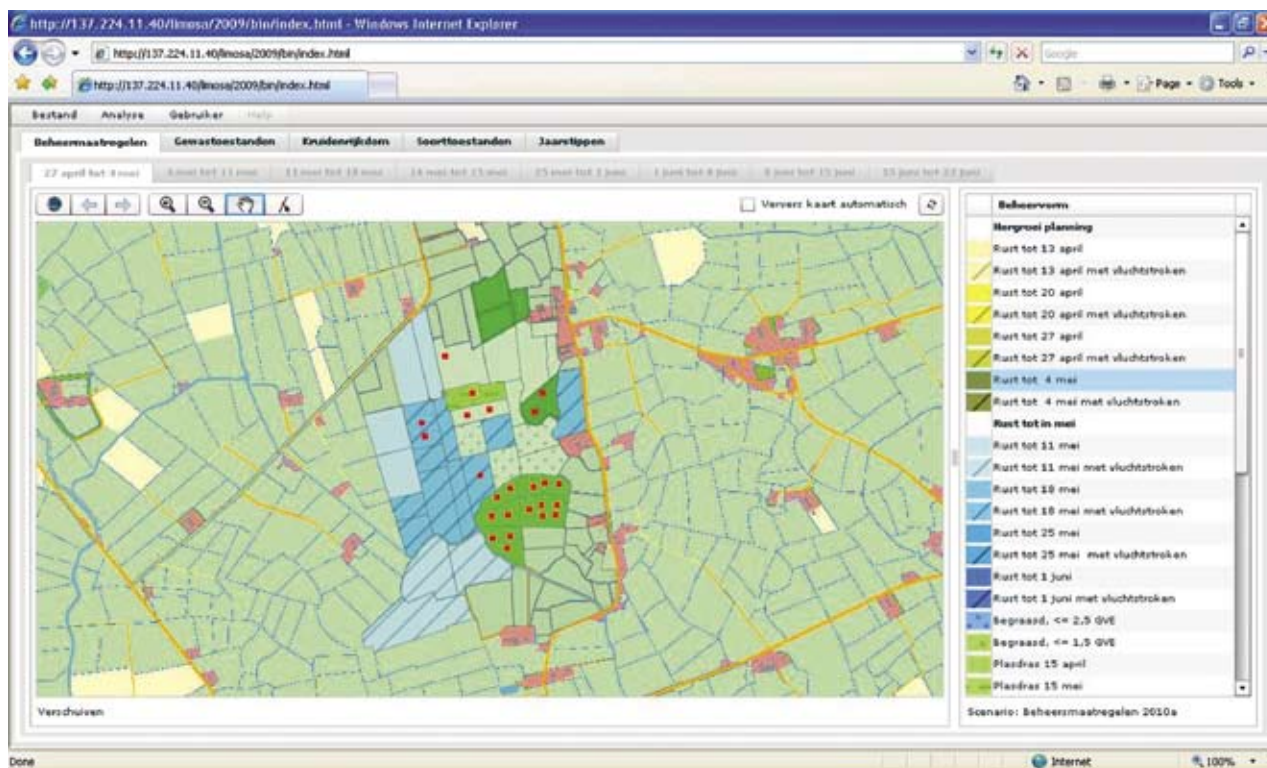
Hoe werkt BoM nu in de praktijk? Om dit te illustreren nemen we een klein voorbeeldgebied. Zie figuren 2 t/m 5.

Hoe dit op de hoeveelheid kuikenland uitwerkt is te zien in figuur 5. De situatie op half april is ongewijzigd (fig. 5, links). In de periode eind mei – begin juni is de situatie belangrijk gunstiger (figuur 5, rechts). Alle stippen zijn groen, wat inhoudt dat voor alle gruttogezinnen voldoende kuikenland wordt verwacht. Dat betekent dat wat het beheer betreft voldoende is gedaan voor een duurzaam behoud van de gruttostand.

Op deze manier kunnen beheerplannen op hun mozaïekwaliteit worden beoordeeld. Ook tijdens het seizoen kan een dergelijke benadering worden toegepast bij het uitvoeren van het zogenaamde flexibele beheer en het last-minute beheer. Vestigen zich tijdens het seizoen paartjes op onverwachte plekken, dan kan op dat moment worden nagegaan of er voldoende kuikenland in de nabije omgeving verwacht mag worden. Hiermee kan de ecologische noodzaak van het toe te voegen beheer worden aangetoond.

Figuur 1. Landelijke kaart waarop geschikt gruttogebied is aangegeven. Openheid, ontwatering, grondsoort, verstoring door wegen, bebouwing en dergelijke voldoen aan minimale vereisten.

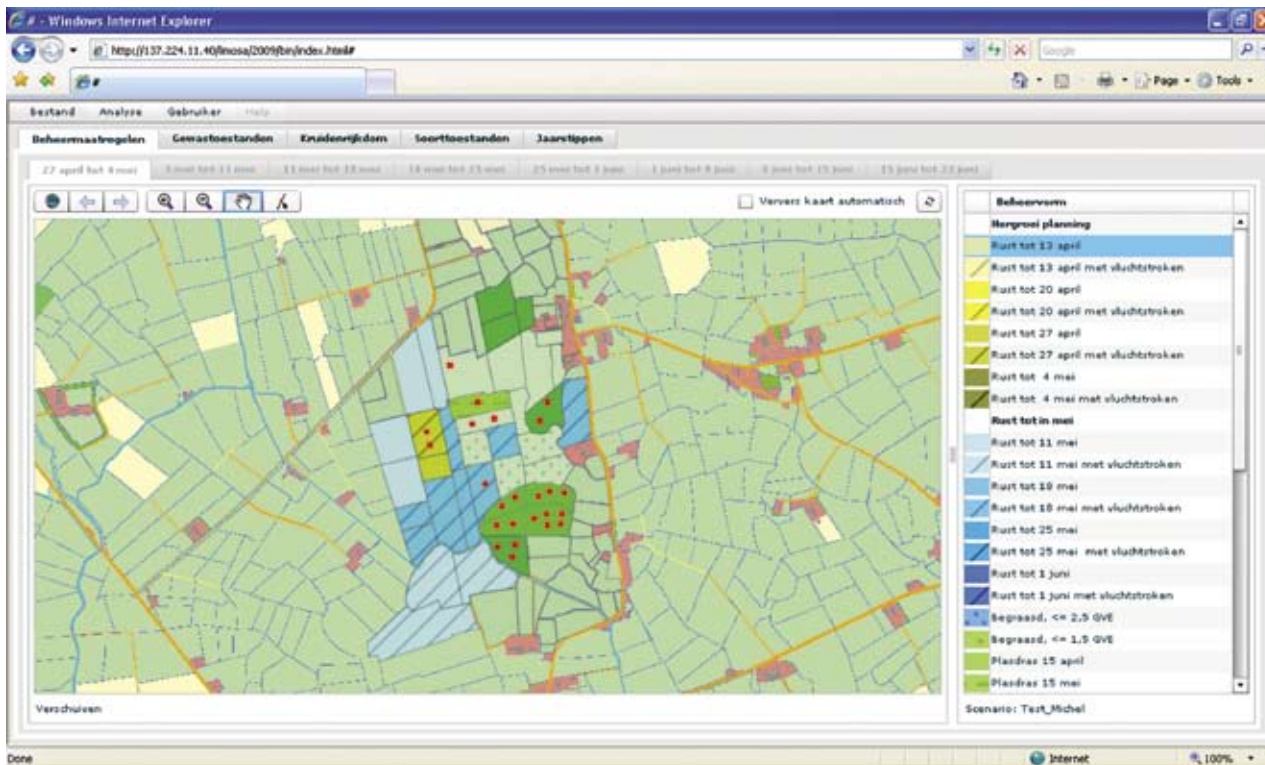
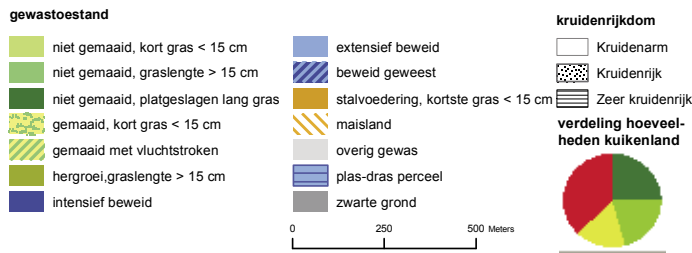
Figuur 2. Gepland graslandgebruik in een voorbeeldgebied. In het gebied is het voorgenomen beheer per perceel aangegeven. Groene tinten zijn late maai/weidedata, blauw zijn vroegere maai/weidedata. De stippen geven de ligging van de territoria aan (doorgaans zijn dat die van vorig jaar).

In figuur 2 is het voorgenomen beheer in blauwe en groene tinten aangegeven. De territoria stippen geven de centra van de territoria aan die zijn vastgesteld. Met de mozaïekplanning moeten alle territoriumstippen van voldoende kuikenland worden voorzien.

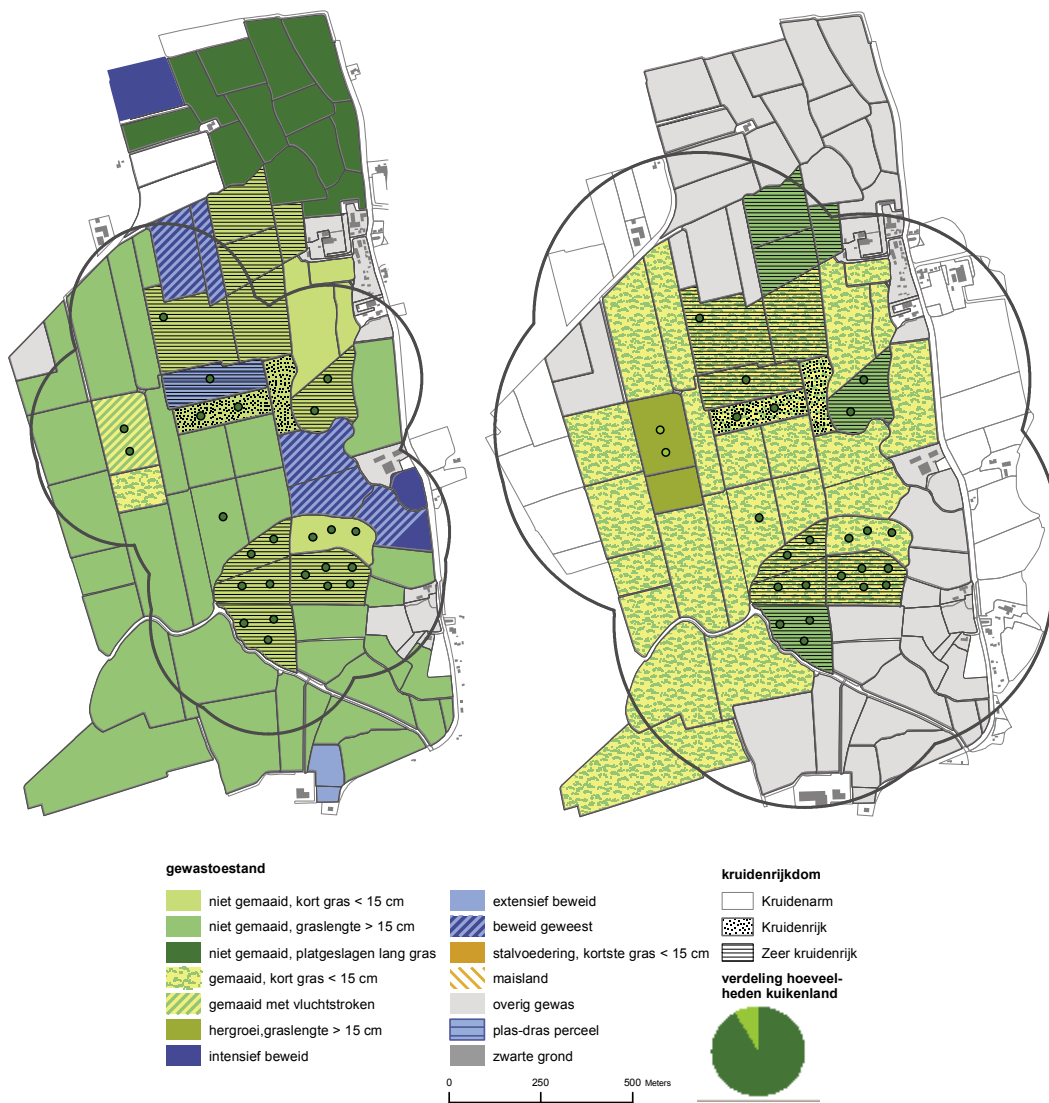
Figuur 3. De graslandsituatie zoals die bij het geplande beheer wordt verwacht. De kleurtinten geven aan hoe het gras er uitziet (links situatie half april, rechts situatie eind mei – begin juni). De arcering geeft de kruidenrijkdom aan. Het cirkeldiagram geeft aan welk deel van de territoria van voldoende kuikenland is voorzien.

Figuur 3 (links) laat zien hoe het grasland er in de eerste helft van april uitziet, waarbij met arceringen ook de kruidenrijkdom wordt getoond. Alle territoriastippen hebben een groene kleur. Dat betekent dat de hoeveelheid kuikenland op dat moment toereikend is. Enkele weken later, zo rond eind mei – begin juni is dat beeld anders (figuur 3, rechts). Dan heeft een aantal stippen een rode kleur. Dat komt voornamelijk door de grote hoeveelheid pas gemaaid gras, lager dan 15 cm. Zo'n 1/3 van de territoria komt daardoor in de problemen. De omvang van de gruttopopulatie is niet duurzaam. De planning van het beheer moet worden aangepast.

Figuur 4. Bijgestelde planning graslandgebruik. Om tot een betere kuikenlandvoorziening te komen is het beheer op enkele percelen aangepast (vergelijk met figuur 2).

In figuur 4 is een bescheiden aanpassing van het beheerplan doorgevoerd, die erop gericht is om in de knelpuntperiode van eind mei – begin juni meer kuikenland te realiseren.

Figuur 5. De verwachte graslandsituatie bij aangepast beheer (links situatie half april, rechts situatie eind mei – begin juni). (vergelijk met figuur 3)

Een belangrijke vraag is hoe betrouwbaar de inzichten zijn die BoM oplevert. In BoM zijn in beginsel alle inzichten ingebouwd die op dit moment voorhanden zijn. Zodra nieuwe inzichten beschikbaar zijn, bijvoorbeeld over de afstand die weidevogelgezinnen kunnen afleggen, zal dit in BoM moeten worden ingebouwd. Hiervoor kan een jaarlijkse update volstaan. Voorts is nog niet langjarig gevolgd in hoeverre de resultaten die BoM oplevert sporen met datgene wat zich in het veld afspeelt. Mogelijk dat daar in de toekomst ruimte voor is. De gegevens die met behulp van BoM worden verzameld, brengen op dit punt een schat aan mogelijkheden binnen bereik.

Ten slotte zijn ook de praktische zaken van groot belang: hoeveel tijd neemt het gebruik van BoM in beslag en welke kosten zijn ermee gemoeid? In principe kan men, na het opdoen van enige ervaring, volstaan met enkele uren voor een gebied van circa 100-500 ha. Voor wat betreft de invoer van de beheer- en stippeninformatie kan in beginsel gebruik worden gemaakt van datgene wat in de SNL-toolbox (het online invoerportaal voor aanvragen van SNL-subsidies) en in de weidevogeldatabase van bijvoorbeeld SOVON is ingevoerd.

Methodiek belangrijk

Het belang van goed mozaïekbeheer om de achteruitgang van de weidevogels te keren, wordt breed onderkend. Bij de ontwikkeling van het gebiedsdekkend beheer en de groeiende rol van Agrarische Natuurverenigingen (ANV's), is de beschikbaarheid van een eenduidige methodiek (zoals BoM) om mozaïeken op hun kwaliteit te beoordelen, belangrijk. Dit ontlast de overheid van controlewerkzaamheden en geeft ANV's in samenspraak met terreinbeherende organisaties de ruimte om samen gebiedsbeheerplannen op te stellen. Gemeenschapsgeld wordt dan ingezet met de meest recente inzichten als basis.

De certificering van ANV's, waar recent een begin mee is gemaakt, vormt een goed aanpakingspunt om zo'n methodiek daarin te verankeren. Het feit dat het langjarig met de weidevogels slecht gaat, maakt dit urgent.

Dick Melman, dick.melman@wur.nl

Hoe verder ?

Hierboven is aangegeven hoe met BoM inzichtelijk kan worden gemaakt of er voor de grutto-territoria voldoende kuikenland aanwezig zal zijn. Deze werkwijze zou als onderdeel opgenomen kunnen worden bij de aanvraag van een beheersubsidie: de beheerders laten zien dat hun plan voldoet aan een goede mozaïekkwaliteit. Bij zo'n collectief kunnen alle beheerders hun bijdrage leveren: zowel agrariërs als de beheerders van reservaten: het geheel van alle beheerinspanningen in een gebied.

De vraag kan worden gesteld welke meerwaarde het gebruik van BoM oplevert. Immers, een ervaren weidevogelbeheerder zal mogelijk zelf ook een beoordeling kunnen maken van een graslandmozaïek. In de praktijk merken we dat beheerders juist door gebruik te maken van BoM een gevoel ontwikkelen van wat er voor een goed mozaïek nodig is. Met name de relatie tussen aantal territoria en hoeveelheid kuikenland en de spreiding daarvan door het seizoen is zonder BoM lastig om te doorzien. Ook het feit dat ook het land dat niet onder een

beheerovereenkomst valt betekenis kan hebben voor het overleven van weidevogelgezinnen, is voor velen een eye-opener. Daarmee is het een handig hulpmiddel om tot een goede invulling van mozaïeken te komen. Een tweede belangrijk voordeel is dat door gebruik te maken van heldere rekenregels, de beoordeling van de mozaïeken transparant is en daarmee uitlegbaar naar derden. Dat geeft een goed handvat om duidelijk te maken dat de gemeenschapsgelden doelmatig worden besteed.

Sinds vorig jaar bestaat voor weidevogelcollectieven de verplichting om gecertificeerd te worden als beheerders. Certificering is voor alle partijen een goede zaak. Voor de overheid omdat ze daarmee ontlast wordt van intensieve controles en voor de beheerders omdat ze meer verantwoordelijkheid krijgen voor een juiste wijze van planvorming en uitvoering van het beheer. Het gebruik van BoM kan voor de collectieven aantrekkelijk zijn, omdat ze daarmee kunnen aantonen de best beschikbare kennis te gebruiken.